

Mały atlas biblijny. Lublin 1990 ss. 32. Encyklopedia biblijna ilustrowana 10. Redakcja Wydawnictw KUL.

Do niedawna mieliśmy powody do narzekania, bo nie ukazał się mimo zauważalnego po II wojnie światowej rozwoju ruchu biblijnego w naszym kraju – żaden atlas biblijny. A przecież atlasy, wydawane na całym świecie w różnych językach, pozwalają studentom teologii i nauk humanistycznych na mapach, wykresach, tabelach, a także w obrazach i zdjęciach z krajów Bliskiego Wschodu i Morza Śródziemnego niejako zobaczyć to, o czym w Biblii Starego i Nowego Testamentu czytają. Ponadto tekst dołączony do całego materiału wizualnego dostarcza w zwięzłym kompendium syntetycznej wiedzy z zakresu nauk pomocniczych przy studiowaniu treści zawartych na kartach Biblii, takich jak: historia, geografia, archeologia, literatura starożytna i w ogóle – kultura krajów, które stanowią środowisko Biblii w czasach Starego i Nowego Testamentu. Ze względu na początki świata i ludzkości, o których opowiada Księga Rodzaju w rozdziałach 1-11, czas dziejów zaczyna się dla Biblii nawet już 2 miliony lat temu, kiedy to pojawił się człowiek zdolny do obrabiania krzemienia (*homo habilis* i *pebble culture*) i zaczął się proces rozwoju i postępu w życiu ludzi, którzy zaczęli obrabiać krzem, posługiwali się ogniem, zaczęli przyozdabiać swoje jaskinie malowidłami i posługiwali się jakimś językiem. O tym najwcześniejszym okresie opowiada Biblia w pierwszych jedenastu rozdziałach Księgi Rodzaju. Za gatunek posłużyły jej autorom w tym miejscu opowiadania ludowe. Jest w nich mowa o człowieku (Adamie) jako istocie żyjącej, inteligentnej i wolnej (Rdz 1, 26), o upadku, symbolicznie o dziesięciu pokoleniach od Adama do potopu (Rdz 5). W tablicy narodów, ludów, umieszczonej w rozdziale 10, schodzimy już do końca ostatniego okresu zlodowacenia, rozwoju zbieractwa i ekspansji ludzkości. Tu podaje się datę – 13 tysięcy lat przed Chr. Opowiadania o Ablu i Kainie (Rdz 4, 2) i Henochu (Rdz 4, 17) zawierają odniesienie do okresu powstania budowli i kultury rolnej oraz tworzenia wiosek (9000 lat przed Chr.). Dalszym etapem postępu są malowane garnki (5000 lat przed Chr.). Wzmianka o Tubal-Kainie w Rdz 4, 22, który został przedstawiony jako ojciec kowali, zawiera odniesienie do początków metalurgii (miedzi), początków pisma (tabliczki sumeryjskie z Uruk, w Rdz 10, 10 Erek). Dalej są to już czasy patriarchów, o których opowiada w dalszych rozdziałach Księga Rodzaju (12-50). Zaczyna się wtedy od roku 3000 epoka starszego brązu.

Klamrą kończącą czasy historii Starego i Nowego Testamentu jest zwykle rok upadku drugiego powstania żydowskiego (135 po Chr.), którego wodzem był Bar Kochba za panowania rzymskiego cesarza Hadriana (117-138 po Chr). Koniec tych czasów znakomicie wyraża wymazanie przez Rzymian samej nazwy przypominającej Żydów (Judea), przez przemianowanie tej prowincji na prowincję o nazwie „Syria-Palestyna” oraz przekształcenie Jerozolimy na kolonię rzymską o nazwie „Aelia Capitolina”, do której Żydom wstęp był surowo wzbroniony. Na miejscu Kalwarii i Grobu Chrystusa stanęła świątynia Afrodyty, a na miejscu świątyni żydowskiej postawiono świątynie Jowisza, Junony i Minerwy.

Wystarczy spojrzeć na okładkę *Małego atlasu biblijnego*, by sobie uzmysłwić, jak wielki obszar zajmują kraje uważane za kraje biblijne: kraje południowej Europy położone nad Morzem Śródziemnym, Azji – położone na południe od Morza Czarnego aż do Zatoki Perskiej i wzdłuż Morza Czerwonego po wschodniej jego stronie, jak i Afryka Północna z Egiptem aż do Etiopii. Są to obszary, gdzie powstały i rozwinęły się najstarsze kultury świata wówczas znanego (bez Ameryki i Dalekiego Wschodu z Chinami).

Wiedzę o tak ogromnym świecie co do czasu i przestrzeni podają atlasy biblijne w kompendium zawierającym jej dane w ogromnej syntezie. Czy jest to w ogóle możliwe, jeśli atlas liczy tylko 32 strony formatu A-4, jak ten wydany przez KUL? W każdym razie próbuje się tego dokonać dla dobra studentów i zainteresowanych Biblią wśród chrześcijan i Żydów i w ogóle dla wszystkich ludzi nastawionych na wartości metafizyczne, transcendentne. Lepiej udaje się taka próba w atlasie obszerniejszym, jak tym, o którym pisano w „Gościu Niedzielnym” (nr 37, 16 IX 1990 s. 12). Miał on ten mankament, że mapy były mało

czytelne i że został wydany anonimowo – bez podania autora i wydawnictwa. W ogóle trudno było się dowiedzieć, kto go gwarantuje. Później mogłem się dowiedzieć, że reklamuje go i oferuje po najniższej cenie (45 000 zł za egzemplarz) też anonimowa instytucja, podająca adres: Akcja Społeczna Ewangelia dla każdego (Skr. Pocz. 38, 20-631 Lublin 17). W biuletynie z dnia 19 XI 1990 r. Akcja EDK posłużyła się nawet tytułem recenzji i wyjątkami z niej z „Gościa Niedzielnego”, żeby swój anonimowy *Atlas biblijny* (Warszawa 1990 ss. 1-324) z odwołaniem się do mojego nazwiska zareklamować. Trudno się z tego powodu gniewać, choć nie są z naszego rzymskokatolickiego Kościoła. Wydaniem tego pierwszego *Atlasu biblijnego* po polsku oddali wszystkim chrześcijanom, a także innym ludziom dużą przysługę. Bóg zapłać im za to w imieniu Chrystusa. Nasuwa się zdanie św. Pawła z jego Listu do Filipian: „Lecz cóż z tego? Byle tylko głoszone Chrystusa we wszelki sposób, czy to w ubocznych celach czy szczerze. Z tego się raduję i zawsze radować będę” (1, 18).

Mały atlas biblijny, aczkolwiek nie jest proveniencji rzymskokatolickiej, spełnia wszystkie formalne wymagania dla wydawnictw katolickich. Ma „Nihil obstat” i „Imprimatur” Kurii Biskupiej w Lublinie. Konsultację naukową gwarantuje ks. prof. J. Kudasiewicz, znany biblista. Przekładu z języka angielskiego i opracowania wersji polskiej dokonali A. Wojnowski przy współpracy Suzanne Mele. Dowiadujemy się wszystkiego o oryginale: tytuł *Atlas of the Bible*, seria *The Lion Encyclopedia of the Bible*, Part 10; miejscem wydania jest Anglia (Lion Publishing w Tring), konsultanci wydania angielskiego są związani z uniwersytetami w Stirling, Szkocja (John W. Drane) i Liverpool (Alan Millard) oraz w Londynie (David Field); podano też dłuższą listę współpracowników; skorzystano z wydania w roku 1978 oraz z edycji z 1986 r. Odpowiedzialność za wydanie polskie bierze Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W tym wydaniu nie ma żadnej anonimowości.

Atlas stanowi 10. część serii Encyklopedii biblijnej ilustrowanej (*The Lion Encyclopedia of the Bible*), która ukazała się w ciągu ostatniego dziesięciolecia w 13 językach. Polscy wydawcy zapowiadają wydanie następujących zeszytów w tej serii o charakterze encyklopedii: „Biblijne nazwy geograficzne” (A-Z), „Postacie Biblii” (A-Z), „Archeologia i Biblia”. Po zapoznaniu się z treścią i stroną edytorską możemy z satysfakcją oczekiwać na wydanie dalszych zeszytów po polsku. Jako pomoc tym, którzy przystępują do czytania i studiowania Biblii, nie mamy nic lepszego do zaoferowania i polecenia. Mapy są kolorowe, doskonałej jakości, z nazwami i wystarczająco opisane. Towarzyszą im wykresy, skale chronologiczne pozwalające zorientować się w datach, zdjęcia krajobrazu oraz pomników historycznych i archeologicznych. Barwne linie na mapach wskazują kierunki ruchów wybitnych postaci z historii zbawienia (Abrahama, Jakuba, Józefa, Jozuego), sędziów, królów, proroków, wrogów i narodu wybranego deportowanego i wracającego z niewoli, w czasach Nowego Testamentu Jezusa i św. Pawła.

Całą zawartość Biblii oraz wiedzę nieodzowną o jej środowisku ujęto krótko i zwięźle w 15 punktach (rozdziałach): 1. Izrael (s. 2-3), 2. Panorama historii biblijnej (s. 4-5), 3. Świat Starego Testamentu (s. 6-7), 4. Świat Księgi Rodzaju (s. 8-9), 5. Do Ziemi Obiecanej (s. 10-11), 6. Okres sędziów (s. 12-13), 7. Pierwsi królowie Izraela – Saul, Dawid i Salomon (s. 14-15), 8. Dwa królestwa (s. 16-17), 9. Wzrost potęgi Asyrii (s. 18-19), 10. Inwazja babilońska i wygnanie (s. 20-21), 11. Powrót do Jerozolimy (s. 22-23), 12. Jerozolima (s. 24-25), 13. Świat Nowego Testamentu (s. 26-27), 14. Izrael w Nowym Testamencie (s. 28-29), 15. Kościół rozprzestrzenia się (s. 30-32). Szkoda, że nie dołączono spisu rzeczy. Całość spełnia ze znanym dobrą literaturą, potrzebna, a nawet wręcz konieczna do dalszego studiowania Biblii. Są to niektóre wydania Biblii w języku polskim i w językach obcych, słowniki oraz inne opracowania. Wśród tych ostatnich: antologia biblijna w trzech tomach, wydana po polsku w Paryżu w latach 1980-1983. Jest bardzo przydatna jako podręcznik w grupach, które powstają w parafiach, żeby systematycznie, w cyklu trzyletnim, przestudiować ważne teksty całej Biblii. Chodzi o wyrobienie sobie poglądu na historię zbawienia, w którą jesteśmy wszyscy uwikłani. Te tytuły, które *Atlas* podaje na wewnętrznej stronie okładki, powinien każdy promotor i animator apostolatu biblijnego posiadać w swojej bibliotece podręcznej, gdyż mogą stanowić narzędzia jego pracy w tej dziedzinie duszpasterstwa, która stwarza tyle możliwości dla powoływanych do życia na nowo stowarzyszeń i związków katolickich. Ta możliwość winna być włączona w tworzony przez nie program pracy formacyjnej.

Co w *Małym atlasie biblijnym* domaga się jednak krytycznej oceny i nie zadowala? Są to przede wszystkim mapki zaopatrzone cyframi 1-12 na ss. 12 i 15, które stanowią dla czytelnika pewnego rodzaju zagadkę. Brak przy nich odpowiedniej legendy, która pozwoliłaby je jednoznacznie odczytać. Na s. 25 jest błąd drukarski w nazwie Doliny Tyropeon. Poprawnie nazwa ta jest podana na planie Jerozolimy w czasach królów na s. 24 (Dolina Tyropeonu). Sprzeciw wzbudzają także dwie daty podane na s. 30: rok 62 jako

rok, w którym Paweł dotarł do Rzymu, oraz sformułowanie: „Okolo 64 r., a więc w okresie, który obejmują Dzieje Apostolskie...” Do Rzymu bowiem św. Paweł przybył na wiosnę roku 61. W 1961 r. obchodzono nie tylko w Rzymie 1900-lecie tego wydarzenia. Materiały z Kongresu Pawłowego w Rzymie (25-30 IX 1961), odbytego z polecenia Jana XXIII dla uczczenia 1900-lecia przybycia Pawła do Rzymu, który zgromadził ponad 300 egzegetów katolickich z całego świata, zebrał i opublikował ks. E. Dąbrowski, uczestnik tego Kongresu, a zarazem znawca św. Pawła, w książce *Studia biblijne i archeologiczne* (Poznań 1963), gdzie stwierdza: „Chociaż wiele punktów chronologii życia św. Pawła jest jeszcze dyskutowanych przez egzegetów, to przecież nie ulega wątpliwości, że w roku 61 po Chr. Apostoł przybył do Rzymu wskutek wniesionej w Cezarei Palestyńskiej apelacji w swoim procesie (sierpień 60 roku)” (s. 6). Co do drugiej daty (rok 64), to wiadomo, że Dzieje Apostolskie kończą się uwagą o dwuletnim jego pobycie w tym mieście, a zatem na roku 63 po Chr. W edycji popularnej, jak *Mały atlas biblijny*, należało trzymać się w tych wypadkach dat tradycyjnie przyjmowanych i wysoce prawdopodobnych. Podane daty wzbudzają tym bardziej zdziwienie i sprzeciw, że Biblie polskie i obce, które *Atlas* w wykazie literatury poleca, podają lata 61-63 po Chr. jako lata pierwszego pobytu Pawła w Rzymie.

Na końcu warto podać podobne publikacje. Zaliczyłbym do nich przede wszystkim *Przewodnik biblijny* (Ed. T. Dowley, Warszawa 1989), który zawiera więcej ilustracji niż map. Jego zamysłem jest bardziej poinformowanie o środowisku Biblii, niż o zawartej w niej historii zbawienia. Przewyższa on *Mały atlas biblijny* umieszczonym na początku spisem zaprezentowanych tematów (s. 3) oraz podanym na końcu indeksem (s. 46). Następnie *Kleiner Historischer Bibelatlas* (Ed. G. Ernest Wright i Floyd V. Filson, w niemieckim opracowaniu Th. Schlatter. 3 Aufl. Stuttgart 1963), który zawiera przede wszystkim mapy (16 kolorowych map). *Atlas de la Bible. Histoire – Geographie – Chronologie* (Ed. H. H. Rowley. Paris 1973). Jest to tłumaczenie *Student's Bible Atlas* (London 1965). Dla studentów ten atlas uważałbym za najlepszy i wart spolszczenia. Obok *Małego atlasu biblijnego* polecam im także *Atlas do historii starożytnej* (oprac. L. Piotrowicz. Warszawa–Wrocław 1988), w którym na 12 tablicach (mapach do rozciągnięcia) ukazano świat starożytny od II tysiąclecia przed Chr. do czasów Imperium Rzymskiego za Konstantyna Wielkiego.

Ks. Stanisław Pisarek